

Civil Society Building Process by The Communities for Bargaining Power of State and Capitalists: A Case Study of Communities in Boonrueng's Wetland, Boonrueng Sub-District, Chiang Khong District, Chiang Rai Province

Thiti Sittisak^{1*} and Kanlaya Saeoung¹

¹ Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University, Thailand

* Corresponding author. E-mail: thitisittisak@gmail.com

ABSTRACT

The objectives of this research are as follows: (1) to study the structure and process of building a civil society by communities in the Boonrueng wetlands in the Boonrueng sub-district in the Chiang Khong district of Chiang Rai province; and (2) to study the role of civil society in negotiating state power and capital through community forest conservation strategies. This was a qualitative study, and the key informants include community leaders, representatives of various groups involved in Bunrueang Forest Conservation Group by specifically selecting 20 people. The in-depth interviews was used as to collect data. Descriptive data analysis was performed using content analysis techniques. The findings indicate that: (1) Community-based civil society structure, consisting of 17 member organizations and classified into three main groups: community groups in the Bunrueang wetlands area, public sector organizations, non-governmental organizations (NGOs), and educational and institutional-academic groups related horizontally through organizational structure, based on job duties. The common main goal is to protect and preserve the rights of the community regarding important documents about the royal area. The civil society building process. The community relies on a community cultural base, community traditions, economic exchange and resource mobilization (2) The role of civil society in negotiating state power and capital through strategies for conserving community forest areas. It relies on the movement to complain to the government sector, monitoring the actions of government agencies and funds, including encroaching on space in the process of using power to manage community forest resources, for the Bunrueang wetlands forest to continue to be the wetlands of the forest Community.

Keywords: Civil Society, Boonrueng Wetlands, Bargaining Power State and Capitalists

กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนเพื่อการต่อรองอำนาจรัฐและทุน กรณีศึกษาชุมชนพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

ฐิติ ลิทธิศักดิ์^{1*} และ กัลยา แซ่อึ้ง¹

¹ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประเทศไทย

* Corresponding author. E-mail: Thitisittisak@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและกระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และ (2) เพื่อศึกษาบทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ผ่านกลยุทธ์การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน ตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” ด้วยการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 20 คน ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนาโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า 1) โครงสร้างประชาสังคมโดยชุมชน ประกอบด้วยสมาชิก 17 องค์กร โดยจำแนกออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง กลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs), และกลุ่มสถาบันการศึกษา – นักวิชาการ สัมพันธ์กันในแนวราบโดยอาศัยการจัดโครงสร้างองค์กรตามหน้าที่การงาน มีเป้าหมายหลักร่วมกัน คือการปกป้องและรักษาสีทิวทัศน์ของชุมชนในเรื่องหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) กระบวนการสร้างประชาสังคม ชุมชนได้อาศัยแกนหลักสำคัญคือ “ฐานวัฒนธรรมชุมชน” ประกอบด้วย การสร้างความเข้าใจและการรับรู้ร่วมกัน, ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน, ค่านิยมของชุมชน, และการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและระดมทรัพยากร 2) บทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ผ่านกลยุทธ์การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน อาศัยการเคลื่อนไหวร้องทุกข์ต่อภาครัฐ, ดำเนินการติดตามเผ่าระวังการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและทุนในการรุกคืบเข้ามาในพื้นที่, รวมถึงการเปิดแย้งพื้นที่ในกระบวนการใช้อำนาจเพื่อจัดการทรัพยากรป่าชุมชน เพื่อให้ผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองให้ยังคงเป็นผืนป่าชุ่มน้ำของชุมชนต่อไป

คำสำคัญ: ประชาสังคม, ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง, การต่อรองอำนาจรัฐและทุน

© 2024 JSSP: Journal of Social Science Panyapat

บทนำ

ผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ที่มีพื้นที่กว่าสามพันไร่ มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ 5 หมู่บ้าน นับว่าเป็นผืนป่าชุ่มน้ำขนาดใหญ่ที่สุดในลุ่มน้ำอิง ที่มีการไหลตั้งแต่ต้นน้ำจากจังหวัดพะเยาสู่ที่ราบลุ่มน้ำอิงตอนปลายชายฝั่งแม่น้ำโขงจังหวัดเชียงรายระยะทางกว่า 260 กิโลเมตร โดยผืนป่ามีลักษณะเป็นป่าชุ่มน้ำตามฤดูกาล (seasonal wetland) ในฤดูน้ำหลากทำหน้าที่เป็นแก้มลิงตามธรรมชาติ เป็นที่เก็บกักน้ำและรองรับน้ำหลากไม่ให้ท่วมพื้นที่เกษตรกรรมและหมู่บ้านโดยรอบ ทำหน้าที่เป็นฐานทรัพยากรของชุมชนในการพึ่งพาอาศัยผืนป่า ทั้งในด้านปัจจัย 4 ที่สำคัญและแหล่งที่มาของความเชื่อ ประเพณี อันเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ของชุมชน (สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง, 2563) ในปีพุทธศักราช 2548 อำนาจแห่งรัฐที่เข้ามาพร้อมกับการแผ่ตัวมากับโรงงานอุตสาหกรรม โดยใช้แนวความคิดเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ มีวัตถุประสงค์เพื่อการกระจายการพัฒนาไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ด้วยการใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลายเป็นตัวนำในการพัฒนา (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) เล็งเห็นพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองว่ามีศักยภาพในการพัฒนาให้เป็นเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษตามนโยบายของรัฐบาล โดยมีความจำเป็นที่จะต้องเวนคืนที่ดิน สร้างความกังวลใจต่อชุมชนโดยรอบ ด้วยผืนป่าชุ่มน้ำแห่งนี้เปรียบเสมือนแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชนมาอย่างยาวนาน อีกทั้งพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองแห่งนี้ยังได้รับการออกหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) จากกระทรวงมหาดไทยในปี พ.ศ. 2510 “ให้พื้นที่แห่งนี้เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์สาธารณะประโยชน์” ซึ่งได้รับการดูแลและใช้สอยประโยชน์จากชุมชนเรื่อยมา (ฐิติพันธ์ พัฒนมงคล,

2563) ชุมชนพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองได้ร่วมกันรักษาสีทิวทัศน์ของตัวเองในเรื่องหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) พร้อมทั้งแสดงออกถึงการไม่เห็นด้วยกับการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนที่จะทำให้วิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของคนในชุมชนเปลี่ยนไปและอาจก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงโครงสร้างของระบบนิเวศ

โดยในวันที่ 8 สิงหาคม 2558 ชาวบ้านชุมชนบุญเรืองได้รวมกลุ่มเป็นทางการและมีปฏิบัติการร่วมอย่างเป็นรูปธรรมได้จัดตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” เพื่อสนับสนุนและสร้างกองทุนเพื่อการปกป้องป่าชุ่มน้ำบุญเรือง นำไปสู่การคัดค้านและประท้วงการเข้ามาของอำนาจรัฐและทุนที่ไม่เข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นในด้านคุณค่าและความสัมพันธ์ที่ชาวบ้านในพื้นที่ได้มีต่อผืนป่าแห่งนี้มายาวนาน (วิจิตรพร ด้านศรีบุรณ์ และ ภนิตา พรหมประกาย, 2560) วันที่ 5 มิถุนายน 2563 โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ได้ประกาศให้ชุมชนบุญเรืองเป็นชุมชนที่ได้รับรางวัลเอควาเตอร์ (Equator Prize) ประจำปี ค.ศ. 2020 โดยคัดเลือกจากชุมชนที่ได้รับการเสนอชื่อกว่า 600 แห่งจาก 120 ประเทศทั่วโลก รางวัลนี้เป็นรางวัลที่มอบให้ชุมชนที่มีความพยายามและประสบความสำเร็จในการฟื้นฟู ดูแล พิทักษ์ รักษาผืนป่าและจัดการความหลากหลายทางชีวภาพในชุมชน (RECOFTC ประเทศไทย, 2563)

จากบริบทอำนาจของทั้งรัฐและทุนที่รุกคืบเข้ามาในพื้นที่ และการดำเนินการของชุมชนในการจัดการรับมือกับสภาพการณ์ดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตาบลบุญเรือง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษมีศักยภาพที่โดดเด่นและน่าสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาในเชิงถอดบทเรียนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตัวแบบ “ประชาสังคมโดยชุมชน” ที่มีลักษณะการดำเนินงานไปในทางปรับสมดุลอำนาจกับรัฐและทุน เพื่อให้ชุมชนอื่น ๆ ที่กำลังเผชิญและต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงที่ภาครัฐและทุนพยายามมอบให้ ให้สามารถสร้างและใช้พลังประชาสังคมเพื่อการต่อรองอำนาจหรือการปรับสมดุลอำนาจรัฐและทุนได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและกระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง
2. เพื่อศึกษาบทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ผ่านกลยุทธ์การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

จากการสำรวจข้อมูลความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง พบว่ามีความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองเอง สถาบันการศึกษา – นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ส่งผลให้ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ ข้อมูลหลักคือผู้นำชุมชน - ตัวแทนชุมชน, ปราชญ์ชาวบ้าน, ตัวแทนกลุ่ม องค์กร หรือสมาคมที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีเกณฑ์สำคัญในการคัดเลือกและกำหนดตัวผู้ให้ข้อมูลคือ เป็นบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการดำเนินการในการแสวงหาความร่วมมือ และเข้าร่วมประชาสังคมในครั้งนี้ เป็นบุคคลที่เข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมของประชาสังคมหรือมีส่วนในการใช้กลยุทธ์การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนเป็นธงนำเพื่อปรับเปลี่ยนสมดุลอำนาจกับรัฐและทุน

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษามีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sample) ภายใต้เกณฑ์ดังที่กล่าวมาจำนวน 20 คน ประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ ดังนี้ นายกเทศมนตรีตำบลบุญเรือง 1 คน ประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง 1 คน กำนันตำบลบุญเรือง 1 คน ผู้ใหญ่บ้านภายในตำบลบุญเรือง 3 คน เลือกจากผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านในปีที่ศึกษา ปราชญ์ชาวบ้านประจำตำบลบุญเรือง 3 คน เลือกจากผู้ที่มีความรู้ และเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน ตัวแทนชุมชนและคนในพื้นที่ 4 คน เลือกจากคนที่มามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่า และใช้สอยประโยชน์จากป่า สถาบันความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและอาเซียน มรภ.ศรีสะเกษ 1 คน มูลนิธิแม่น้ำเพื่อชีวิต 1 คน กลุ่มอนุรักษ์เชิงของ/โองเสียงแม่น้ำของ 1 คน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ 1 คน สถาบันปวงผญาพายว กองงานเลขาฯ สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง 1 คน ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (RECOFTC) 1 คน ศูนย์ศึกษาชาติพันธุ์และการพัฒนา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 1 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสังเกต ผู้วิจัยใช้แบบสังเกต (Observation Form) ในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะทางกายภาพ สภาพแวดล้อมโดยรวมของพื้นที่ในพื้นที่ศึกษา โดยการสังเกต การซักถาม การจดบันทึก โดยผู้วิจัยจะเข้าไปสังเกตบริบทของชุมชนทั่วไป

2.2 แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับกลุ่มผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ตัวแทน กลุ่มหรือสมาคมที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อสอบถามข้อมูลเชิงลึกในส่วนที่เกี่ยวกับโครงสร้างขององค์กร และกระบวนการในการสร้างประชาสังคมโดยชุมชน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การวิจัยเอกสาร (Documentary research) การวิจัยครั้งนี้ ในส่วนของการวิจัยเอกสาร ประกอบด้วย

3.1.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ บทความ วารสาร วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด หลักการ ทฤษฎี ประชาสังคม ในประเด็นเกี่ยวกับฐานะและการก่อตั้งประชาสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างประชาสังคมกับรัฐและทุน รวมถึงการประยุกต์ใช้ประชาสังคมในฐานะตัวแสดง และเป็นรูปแบบการรวมกลุ่มรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อนำมาอภิปรายถึงโครงสร้าง กระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชน ตลอดจนบทบาทและกลยุทธ์ที่ใช้ในการดำเนินงานของประชาสังคมในพื้นที่ป่าชุมชนน้ำบุญเรืองต่อไป

3.1.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากรายงานข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ สื่อสิ่งพิมพ์ ของรัฐบาลและหน่วยงานระดับจังหวัด ระดับอำเภอ รายงานการศึกษาขององค์กรพัฒนาเอกชน รวมถึงข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ของบุคคล หรือกลุ่มจัดตั้งต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการ รวมตัว การประสานร่วมมือ การจัดตั้งกลุ่ม การขยายกลุ่ม หรือการสร้างความร่วมมือข้ามกลุ่มของ บรรดาบุคคล องค์กร หรือกลุ่มจัดตั้งอันเกิดขึ้นรอบ ๆ ประเด็นการใช้พื้นที่ป่าชุมชนน้ำบุญเรือง เพื่อนำมาประกอบการศึกษากระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชน บทบาท และกลยุทธ์ของประชาสังคมที่ได้ใช้ต่อรองอำนาจกับรัฐและทุนต่อไป

3.2 การวิจัยภาคสนาม (Field research) ผู้วิจัยใช้การวิจัยภาคสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้เกี่ยวข้องให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนเพิ่มเติมจากการสำรวจภาพกว้าง โดยกำหนดวิธีในการวิจัยสนามไว้ ประกอบด้วย 2 วิธี ดังนี้

3.2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) โดยเจาะจงไปที่ผู้นำกลุ่ม เพื่อรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับโครงสร้างองค์กรชุมชนในประเด็น เกี่ยวกับลักษณะของสมาชิก เช่น สถานะทางสังคม บทบาททางสังคม เป็นต้น จำนวนสมาชิกหรือ ขนาดขององค์กร กระบวนการในการสร้างประชาสังคม เช่น การดำเนินกิจกรรม การดำเนินกลยุทธ์ แผนปฏิบัติการ การสื่อสารกับชุมชน การประสานงานแนวร่วมหรือกลุ่มภาคีเครือข่าย การกระตุ้นความร่วมมือ เป็นต้น โดย

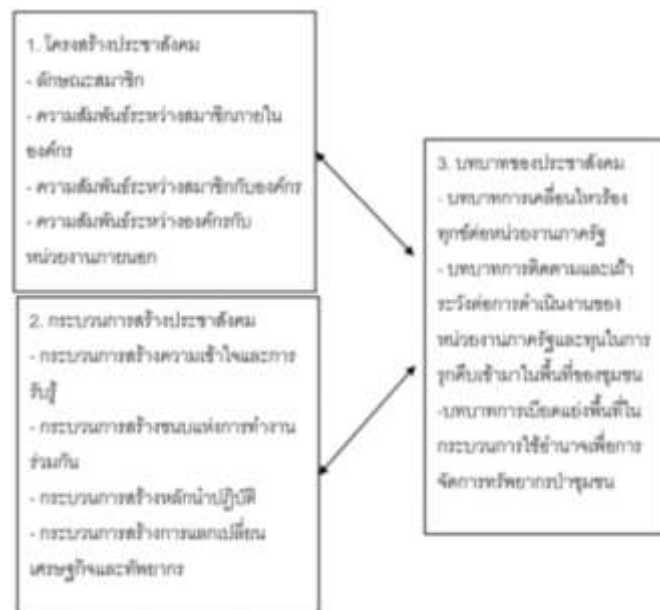
3.2.2 การรวบรวมข้อมูลเชิงปรากฏการณ์ ด้วยการลงพื้นที่กิจกรรมการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนที่มีการจัดทำกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ของชุมชนในพื้นที่ป่าชุมชนน้ำบุญเรือง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประมวลผลของข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative data) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา (Descriptive) โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้ ได้จากการศึกษาค้นคว้าจากแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน, ประชาธิปไตยภาคประชาชน, ประชาธิปไตยทางตรง, การมีส่วนร่วมของชุมชน, สิทธิชุมชน, ประชาสังคม, รวมถึงการระดมทรัพยากร เพื่อศึกษาถึงโครงสร้างและกระบวนการสร้างประชาสังคม ที่ส่งผลและมีความสัมพันธ์กันกับบทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ดังแผนภาพกรอบแนวคิดที่แสดงดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. โครงสร้างและกระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

1.1 โครงสร้างประชาสังคม ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ สมาชิก โครงสร้าง ความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงสมาชิก และวัตถุประสงค์ขององค์กร ดังต่อไปนี้

1.1.1 สมาชิก การศึกษาในเรื่องของ “สมาชิก” ผู้วิจัยได้มุ่งเน้นศึกษาใน 2 ประเด็น ได้แก่ ลักษณะของสมาชิก และจำนวนสมาชิก โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ช่วงได้แก่ ช่วงการก่อรูปองค์กรชุมชนของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง และช่วงการขยายตัวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองในการเข้าเป็นสมาชิกของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ได้ข้อค้นพบดังนี้

1) ช่วงการก่อรูปองค์กรชุมชนของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง การรวมตัวของชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง พบว่าสมาชิกที่เข้ามามีบทบาทในการสร้างความร่วมมือเพื่อการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง มีลักษณะเป็นกลุ่มคนของชุมชน ทั้งกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนและกลุ่มที่ออกไปทำงานต่างจังหวัดและต่างประเทศ เป็นลักษณะโดยคนสามวัย ทั้งผู้ อาวุโส วัยกลางคน และเยาวชน มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย ทั้งภาคส่วนเกษตรกร ข้าราชการ และหน่วยงานเอกชน มีการจัดตั้งกลุ่มชุมชนเพื่อการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” และกลุ่มที่ทำหน้าที่สนับสนุนและหนุนเสริมอีก 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแม่ญิง และกลุ่มผู้สูงอายุ

2) ช่วงการขยายตัวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองในการเข้าเป็นสมาชิกของ “สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง” จากการที่กลุ่มชุมชนหรือกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองได้เข้าเป็นสมาชิกของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงจนเกิดการระดมความช่วยเหลือจากภาคีเครือข่าย กลุ่มองค์กรภาค ประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ตลอดจนกลุ่มสถาบันการศึกษา – นักวิชาการ ที่มีประสบการณ์การประชาสัมพันธ์และทำงานร่วมกันอยู่แล้วตั้งแต่ต้น ส่งผลให้การขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองนั้นมี จำนวนสมาชิกที่เพิ่มมากขึ้น มีลักษณะของสมาชิกที่เป็นองค์กรหรือหน่วยงานเพิ่มมากขึ้น โดยสามารถจัดแบ่งสมาชิกตามลักษณะของสมาชิกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ (สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง, 2563)

ภาพที่ 2 สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง จากการเข้าเป็นสมาชิกของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง

1.1.2 โครงสร้างความสัมพันธ์ภายในองค์กรและการเชื่อมโยงสมาชิก โดยแบ่งการศึกษาออกได้เป็น 2 ช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงการก่อรูปองค์กรชุมชนของ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” และช่วงการขยายตัวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองในการเข้าเป็นสมาชิกของ “สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง” ดังนี้

1) ช่วงการก่อรูปองค์กรชุมชนของ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” ในการจัดการโครงสร้างขององค์กรและการเชื่อมโยงสมาชิกในช่วงการก่อรูปองค์กรชุมชนของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง มีการจัดโครงสร้างองค์กรตามหน้าที่การงาน (Function Organization Structure) มีการแบ่งบทบาทในการทำงานโดยแบ่งออกเป็น 3 ทีม ได้แก่ ทีมยุทธศาสตร์ ทำหน้าที่เป็นผู้ติดตาม วิเคราะห์สถานการณ์ และวางแผน ยุทธศาสตร์ ทีมปฏิบัติการ เป็นผู้ขับเคลื่อนงานภาคสนามตามภาระหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย และทีมสนับสนุน ในการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนงานของกลุ่ม ในการเชื่อมโยงสมาชิกอาศัยความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชนทั้งสามวัย อันได้แก่ ผู้อาวุโส วัยกลางคน และเยาวชน ผ่านภูมิปัญญาที่ปลูกฝังความรัก ความผูกพัน และหวงแหนในผืนป่า รวมถึงข้อมูลคุณค่าความสำคัญของพื้นที่ป่าที่ได้จากการศึกษาและสังเคราะห์ข้อมูลโดยตัวชุมชนเอง ประกอบกับใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการสื่อสารหลัก ใช้สื่อออนไลน์ในการระดมความคิดเห็นและส่งต่อข้อมูล ช่วยให้สามารถสื่อสารถึงกันทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้อย่างแม่นยำและรวดเร็วทันเหตุการณ์

2) ช่วงการขยายตัวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองในการเข้าเป็นสมาชิกของ “สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง” โดยการประสานงานของนายนิวัต ร้อยแก้ว ประธานกลุ่มรักเชียงของ ส่งผลให้เกิดการระดมความช่วยเหลือจากภาคีเครือข่ายกลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ตลอดจน กลุ่มสถาบันการศึกษา นักวิชาการ นำโดยสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง และเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำอิง - ล้านนา รวมถึงกองงานเลขาฯ ของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ สนับสนุน และร่วมดำเนินงานการขับเคลื่อนการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนป่าบุญเรือง (สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง, 2563)

1.1.3 เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์กร จากการร่วมกันพัฒนาความร่วมมือของชุมชนจนเกิดกระบวนการขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชนภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชนป่าบุญเรือง จนก่อให้เกิดให้มีการจัดตั้งองค์กรชุมชนขึ้นในชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” โดยมีเป้าหมายหลักคือการร่วมกันปกป้องพื้นที่ป่าชุมชนของชุมชนผ่านการร่วมกันปกป้องและรักษาสีบทิวทัศน์ของชุมชนในเรื่องหนึ่งสาคัญที่หลง (นสล.) เพื่อป้องกันการนำพื้นที่ป่าชุมชนของชุมชนไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่น รักษาผืนป่าชุมชนป่าบุญเรืองให้ยังคงเป็นผืนป่าชุมชนของชุมชนต่อไป ให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการดูแลรักษาป่าและสามารถใช้ประโยชน์จากป่าตามวิถีอัตลักษณ์ดั้งเดิมของคนในชุมชนต่อไป

1.2 กระบวนการสร้างประชาสังคม พบว่าชุมชนและกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองมีการดำเนินการในหลากหลายรูปแบบโดยมุ่งเน้นไปที่การตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมร่วมกันในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากผืนป่าชุมชนน้ำ้อย่าง

ยั่งยืน โดยอิงอาศัยหลักของวิถีวัฒนธรรมมาปรับใช้ ผ่านกระบวนการของชุมชนในการสื่อสารสร้างความเข้าใจและการรับรู้ร่วมกัน ผ่านการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในการตัดสินใจในเรื่องสาธารณะ ดำเนินงานด้วยการอิงอาศัยขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนที่ก่อรูปขึ้นทีละเล็กละน้อยจากกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนจนก่อเกิดเป็นธรรมเนียมแห่งความร่วมมือกันทำงาน จนสามารถสร้างชนบทแห่งการทำงานร่วมกัน ที่ส่งผลให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายนั้นค่อย ๆ สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ร่วมกันยึดมั่นในค่านิยมของชุมชนที่ต้องการให้พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองดังกล่าวเป็นพื้นที่ส่วนรวมสาธารณะของชุมชน ไม่ยอมให้แบ่งถือครองส่วนบุคคล มาเป็นหลักการปฏิบัติ (Guiding Principle) ในการแก้ไขปัญหาที่เข้ามาสู่ชุมชนที่กำลังจะส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรและวิถีชีวิตของชุมชน รวมทั้งการสร้างการเสริมทัพด้วยการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและการระดมทรัพยากรจากภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วมขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุมชนภายใต้การอนุรักษ์ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง โดยมีการออกแบบการทำงานและกำหนดบทบาทคณะกรรมการในการทำงานอย่างชัดเจน พัฒนาศักยภาพในการทำงานของคณะกรรมการให้เป็นนักวิจัยชุมชน มีการเรียนรู้ของค่ายเยาวชนผ่านเส้นทางศึกษาธรรมชาติ โดยเฉพาะการใช้สื่อออนไลน์ที่กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองและชุมชนได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้น ซึ่งส่งผลให้คนรุ่นใหม่เกิดการตื่นตัวเป็นอย่างมากจนเกิดการระดมเพื่อการปกป้องผืนป่าสืบทอดแนวคิดจากคนรุ่นก่อน

2. บทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ผ่านกลยุทธ์การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน

จากความพยายามของหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มทุนที่จะเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองให้เป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ด้วยกระบวนการที่หน่วยงานรัฐที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายพยายามดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจที่เอื้อผลประโยชน์ต่อกลุ่มทุนมากกว่าชุมชนในพื้นที่ ส่งผลให้ชุมชนและกลุ่มคนที่ไม่เห็นด้วยได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองขึ้นมาเพื่อที่จะอนุรักษ์ผืนป่าแห่งนี้ให้ดีที่สุด มีรูปแบบการบริหารจัดการที่เป็นระบบ และมีการศึกษาเรียนรู้ แสวงหาความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเพื่อร่วมกันกำหนดอนาคตให้ผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองแห่งนี้ให้ดีที่สุด ด้วยบทบาทของประชาสังคมในการปกป้องผืนป่าด้วยการต่อรองอำนาจรัฐและกลุ่มทุน ได้อิงอาศัยหลักการสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ หลักสิทธิชุมชน คือ การแสดงออกและทวงคืนถึงสิทธิของตนเองตามจารีตประเพณีที่ชุมชนได้ร่วมกันดูแลปามาตั้งแต่บรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน และการยึดหลักตามบทกฎหมายที่ว่าด้วยสำคัญที่หลวง (นสล.) ฉบับที่ 2540/2510 ในปี พ.ศ. 2510 ที่กำหนดให้ผืนป่าแห่งนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงสถานะประโยชน์ของชุมชน และหลักการต่อสู้แบบ “อหิงสา สันติวิธี” ที่เน้นการให้ข้อมูล การเจรจาสร้างความเข้าใจกับทุกฝ่ายผ่านข้อมูลที่ชุมชนได้ร่วมกันศึกษาโดยการอาศัยวิจัยไต่ถามในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่าที่ส่งผลโดยตรงต่อวิถีของการพึ่งพิงของชุมชนโดยรอบ ผ่านการณรงค์ด้านความเชื่อต่าง ๆ เช่น การบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น มีการเคลื่อนไหวร้องทุกข์ต่อภาครัฐ เช่น การขึ้นป้าย “ไม่เอานิคมอุตสาหกรรม” ปราบปรามการ “เลื้อยเขี้ยว” การยื่นหนังสือต่อผู้มีอำนาจ การแสวงหาโอกาสในการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับหน่วยงานภาครัฐ รวมถึงการยื่นแถลงการณ์ต่อผู้มีอำนาจของรัฐ เป็นต้น มีการติดตามเฝ้าระวังการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและทุนในการรุกคืบเข้ามาในพื้นที่พร้อมกับกำกับการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ผืนป่าและฐานทรัพยากรของชุมชน, รวมถึงการเปิดแย้งพื้นที่ในกระบวนการใช้อำนาจเพื่อจัดการทรัพยากรป่าชุมชนด้วยการสื่อสารเจตนารมณ์ของชุมชนที่ต้องการปกป้องผืนป่าให้ดำรงสืบต่อ ด้วยการนำเสนอข้อมูลด้านมูลค่าของป่าต่อวิถีชุมชนอันเปรียบเสมือน “หม้อแกงทอง” ของชุมชนที่ได้พึ่งพิงอาศัยเรื่อยมาต่อผู้มีอำนาจรัฐและสาธารณชน โดยท้ายที่สุดกรมธนารักษ์ซึ่งเป็นฝ่ายจัดหาพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ โดยที่ประชุมมีมติว่า จะไม่นำพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองไปทำเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษ ทำให้ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองได้รับการปกป้องเป็นรอบที่ 4 โดยยังมีความสำคัญ ทั้งในแง่เป็นแหล่งอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพเป็นบ้านของสัตว์ป่า นกนานาชนิด แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำที่เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แม่น้ำอิง เปรียบเสมือนมดลูกของแม่น้ำที่เอื้อประโยชน์ให้ชุมชน - ชาวบ้านได้หาอยู่หากิน เปรียบเสมือน “หม้อแกงทอง” ของคนในชุมชนบุญเรืองต่อไป

อภิปรายผล

1. โครงสร้างและกระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย พบว่า ได้ถูกริเริ่มโดยตัวชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองที่ได้ร่วมกันตระหนักถึงคุณค่า และความเป็น

เจ้าของผืนป่าตามหลักสิทธิชุมชนในการเป็นฐานทรัพยากรและวิถีชุมชน อาศัยการจัดตั้งองค์กรภายในชุมชนที่มีความเข้มแข็งเพื่อที่จะต่อรอง ต่อต้าน คัดค้าน ขัดขืน หรือสร้างการเปลี่ยนแปลง สันตะเทือน ทำลายผู้มีอำนาจ กลไกรัฐราชการ และกลุ่มทุน โดยเป็นการเคลื่อนไหวและปฏิบัติการทางการเมืองอย่างมีสำนึก มีการเรียกร้องและการผลักดันเพื่อการทบทวน “นโยบายเขตเศรษฐกิจพิเศษ” ของหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มทุนที่จะส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรและวิถีของชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง โดยเป็นการเคลื่อนไหวของพลังประชาธิปไตยในระดับรากหญ้าที่พยายามนิยามและสร้างรูปธรรมประชาธิปไตยแบบใหม่ เป็นประชาธิปไตยแบบที่ประชาชนมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ในการบริหารจัดการฐานทรัพยากรและวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะของประชาธิปไตยทางตรงที่ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (2545) ที่กล่าวไว้ว่า “ประชาชนเจ้าของอำนาจอธิปไตยเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตยด้วยตนเอง หรือร่วมใช้อำนาจอธิปไตย ประชาธิปไตยทางตรงเป็นรูปแบบที่สมบูรณ์ที่สุดของการเมืองภาคพลเมือง โดยหลักการสำคัญของประชาธิปไตยทางตรงคือ อำนาจเป็นของกลุ่มประชาชนที่เลือกแล้วว่าต้องการมีส่วนร่วมในการปกครอง”

และจากความมุ่งหมายของชุมชนที่จะร่วมกันปกป้องพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ก่อเกิดการรวมกลุ่มของชุมชนภายใต้ชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” เพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการสื่อสาร จนภายหลังมีการขยายตัวองค์กรไปสู่ชุมชนโดยรอบ ทั้งตัวชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ชุมชนและผู้คนที่ยอยู่นอกพื้นที่ชุมชน เป็นลูกหลานของชุมชนที่ศึกษาเล่าเรียนอยู่นอกพื้นที่ เป็นคนวัยทำงานที่ทำงานนอกพื้นที่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ต่างมีการสื่อสารประสานความร่วมมือเพื่อร่วมกันปกป้องผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะของประชาสังคมตามแนวคิดของ แลร์รี ไดมอนด์ (Diamond, 1996 อ้างถึงใน สมบูรณ์ คำแหง, 2561) ซึ่งได้อธิบายว่า ประชาสังคม คือ อาณาบริเวณ (realm) ที่มีการจัดตั้งขึ้นทางสังคมที่มีลักษณะเป็นอาสาสมัคร มีการเติบโตอย่างเป็นอิสระจากรัฐ และอยู่ภายใต้กติการ่วมกันของสังคม รวมถึง เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2543) ที่กล่าวว่า ประชาสังคมมิได้หมายถึงแค่ความเป็นชุมชนของสังคมชนบทเท่านั้น แต่กินความรวมไปถึงคนชั้นกลางภาคเมืองที่ไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเป็นเครือญาติหรือเป็นแบบคั่นหน้า (Face to Face Relationship) แต่เป็นความผูกพันของผู้คนที่หลากหลายต่อกันบนพื้นฐานแห่งความร่วมมือและการแสวงหาการมีส่วนร่วมด้วยจิตสำนึกที่มีต่อความเป็นพลเมือง (Citizenship)

และแม้ว่าการปลูกไร่และสามารถจัดตั้งองค์กรภายในชุมชนเพื่อร่วมกันปกป้องผืนป่าจะเป็นไปอย่างมุ่งมั่นเข้มแข็ง แต่ลำพังเพียงชุมชนกันนั้นเป็นเรื่องยากที่จะต้านทานอำนาจทุนและองคาพยพของอำนาจรัฐได้ จึงเกิดยุทธศาสตร์การแสวงหาแนวร่วมเพื่อรวมพลังภาคประชาชนร่วมกันสู้ ด้วยการแสวงหาการสร้างความสัมพันธ์ในระดับองค์กรและเครือข่ายเพื่อการขยายความร่วมมือ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาองค์กรของชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น โดยการเชื่อมร้อยกับภาคีเครือข่ายประชาสังคมใหม่เพื่อการขยายตัวที่ส่งผลให้การประชาสังคมของชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองมีจำนวนสมาชิกจากภาคีเครือข่ายที่ขยายเพิ่มขึ้น โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง กลุ่มองค์กรภาคประชาชน - องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และกลุ่มสถาบันการศึกษา - นักวิชาการ เป็นกลไกร่วมในการดำเนินงานเพื่อการปกป้องพื้นที่ชุมชน ภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าบุญเรือง ช่วยหนุนเสริมให้กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองเกิดความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการเป็นองค์กรภาคประชาชนที่จะสร้างให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชนร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับคุณลักษณะของการเมืองภาคประชาชนตามแนวคิดของ ศรัณยู หมั่นทรัพย์ (2562) ที่กล่าวว่าการเมืองภาคประชาชน (People's politics) เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มุ่งเคลื่อนไหวสร้างจิตสำนึกในประเด็นผลประโยชน์ร่วมของมนุษยชาติเป็นการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคม (civil society movement) หรือภาคพลเมือง มีองค์ประกอบสำคัญ คือ พลเมืองที่กระตือรือร้น (Active citizen) มุ่งปกป้องคุ้มครองสิทธิและมุ่งประโยชน์สาธารณะ (common good) เป็นพลังสำคัญ รวมถึง เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2547) ที่ได้ให้นิยามการเมืองภาคประชาชนว่าหมายถึง การเคลื่อนไหวอย่างมีจิตสำนึกทางการเมืองของกลุ่มประชาชนเพื่อลดการครอบงำของรัฐ รวมทั้งเพื่อโอนอำนาจบางส่วนมาให้ประชาชนเพื่อใช้ดูแลชีวิตของตนเองโดยตรง โดยพบว่า การขยายตัวของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองและการประชาสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองแสดงให้เห็นถึงลักษณะของการประชาสังคมที่มีการ “ริเริ่มและเคลื่อนไหว” ด้วยชุมชนเป็นหลัก โดยที่ชุมชนมีองค์กร มีผู้นำ (นอกเหนือจากไกรัฐราชการ) มีอำนาจเบ็ดเสร็จในตนเองในการตัดสินใจในกิจกรรมที่ดำเนิน มิใช่เพียงการเป็นตัวแสดงที่ “ถูก

ชักนำ” และถูกใช้ให้เป็นเครื่องมือของกลุ่มอำนาจใดอำนาจหนึ่ง ส่งผลให้กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองที่แม้จะเป็นเพียงองค์กรภาคประชาชนเล็ก ๆ แต่สามารถเชื่อมโยงประสานกับภาคีเครือข่ายที่เข้ามาร่วมกันบนฐานของความเชื่อถือ ความไว้วางใจกัน มีความเท่าเทียม มีความอดทนต่อความขัดแย้ง และเคารพในความหลากหลาย เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง อันได้แก่ การสร้างให้เกิดความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งภาครัฐ - ราชการ ที่เป็นองค์กรหลักในด้านนโยบาย และกฎหมาย องค์กร-สถาบัน รวมทั้งภาคประชาสังคมต่าง ๆ เพื่อการปกป้องพื้นที่ชุ่มชื้น ภายใต้การอนุรักษ์ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง จากลักษณะการประชาสังคมดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า “ชุมชน” เป็นแกนกลางของประชาสังคม และการประชาสังคมของภาคีเครือข่ายต่าง ๆ ในครั้งนี้ก็นับว่าเป็นภาพสะท้อนการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน เป็นพลังที่สามที่มาจากทุกภาคส่วนของสังคม โดยรวมถึงภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ที่ทุกฝ่ายเข้ามาเป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อการปกป้องพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนและรักษาสิทธิของชุมชนในเรื่องหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) ให้ผืนป่ายังคงเป็นผืนป่าชุ่มน้ำของชุมชน ที่ชุมชนสามารถบริหารจัดการดูแลรักษาและการใช้สอยประโยชน์จากป่าตามวิถีอัตลักษณ์ดั้งเดิมของคนในชุมชนต่อไป รวมถึงการผลักดันให้มีการขึ้นทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำลุ่มน้ำอิง ตามอนุสัญญาพื้นที่ชุ่มน้ำ (แรมซาร์ไซด์) ที่มีสถานะด้านการคุ้มครองตามกฎหมาย โดยแกนหลักในกระบวนการสร้างประชาสังคมในครั้งนี้ ชุมชนอาศัย **ฐานวัฒนธรรมชุมชน** ที่ทุกฝ่ายต่างสำนึกร่วมกัน มีความยินยอมพร้อมใจปฏิบัติร่วมกันหรือไปในทิศทางเดียวกันมีลักษณะเป็นองค์รวม (holistic) และเป็นพลวัต (dynamic) ในการที่จะร่วมกันดำเนินงานเพื่อการปกป้องพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะของวัฒนธรรมชุมชนตามแนวคิดของ เวกา เสวครบุรี (2554) ที่กล่าวถึง วัฒนธรรมชุมชนเป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม ว่าหมายถึง “เป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมตั้งแต่เกิดจนตาย ตั้งแต่ตื่นนอนจนเข้านอน พฤติกรรมต่าง ๆ มีวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของครอบครัว เศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา ศาสนา เป็นต้น วัฒนธรรมจะกำหนดว่าสิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด รวมทั้งเป้าหมายในชีวิตว่าควรเป็นอย่างไร” ผ่านกระบวนการของชุมชนในการสื่อสารสร้างความเข้าใจและการรับรู้ร่วมกัน ผ่านการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในการตัดสินใจในเรื่องสาธารณะ อาศัยการเรียนรู้ของชุมชนให้เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชุมชน ในวิถีทางที่ทำให้ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ดำเนินงานด้วยการอิงอาศัยขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ที่ก่อรูปขึ้นทีละเล็กทีละน้อยจากกระบวนการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนจนก่อเกิดเป็นธรรมเนียมแห่งความร่วมมือกันทำงาน จนสามารถสร้างขนบแห่งการทำงานร่วมกัน ที่ส่งผลให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายนั้นค่อย ๆ สร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ ร่วมกันยึดมั่นในค่านิยมของชุมชนที่ต้องการให้พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองดังกล่าวเป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชน ไม่ยอมให้แบ่งถือครองส่วนบุคคล มาเป็นหลักนำการปฏิบัติ (Guiding Principle) ในการแก้ไขปัญหาที่เข้ามาสู่ชุมชนที่กำลังจะส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรและวิถีชีวิตของชุมชน รวมทั้งการสร้างการเสริมทัพด้วยการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและการระดมทรัพยากรจากภาคีเครือข่ายที่เข้ามาร่วมขับเคลื่อนงานด้านการปกป้องพื้นที่ชุ่มชื้นภายใต้การอนุรักษ์ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงที่มีแผนงานที่มุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพขององค์กรของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง เพื่อให้กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรืองได้เกิดกระบวนการพัฒนาตนเองเพื่อนำความรู้และบทเรียนที่ได้ไปพัฒนาองค์กรและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับคุณลักษณะของการระดมทรัพยากรตามแนวคิดของ ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2552) กล่าวว่า การระดมทรัพยากร (Resource Mobilization) เป็นทฤษฎีหนึ่งในการวิเคราะห์การเมืองของกระบวนการทางสังคม ที่องค์การเคลื่อนไหวทางสังคมจำเป็นต้องมีทรัพยากรสนับสนุน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมตามเป้าหมายได้ โดยทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับองค์การเคลื่อนไหวทางสังคมก็คือ ปัจเจบุคคล และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมาชิกผู้ร่วมจุดหมายเดียวกัน (Adherent) กล่าวคือ ปัจเจบุคคล และกลุ่มองค์กรที่เชื่อในเป้าหมายร่วมของขบวนการทางสังคม และสมาชิกผู้สนับสนุน (Constituent) ที่หมายถึงปัจเจกบุคคลที่อุดหนุนทรัพยากรแก่องค์การเคลื่อนไหวทางสังคม

2. บทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ผ่านกลยุทธการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มชื้น พบว่า ในการขับเคลื่อนของขบวนการภาคประชาชนของชุมชนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในการต่อรองหรือสมมูลอำนาจกับภาครัฐและกลุ่มทุนที่อาศัย “**หลักสิทธิชุมชน**” ซึ่งเป็นสิทธิตามจารีตประเพณี ในการที่ชุมชนได้ร่วมกันดูแลรักษาผืนป่าอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชนมาตั้งแต่บรรพบุรุษกว่า 200 ปี และการยึดตามบทกฎหมายที่กำหนดให้พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองเป็นทำเลเลี้ยงสัตว์

สาธารณประโยชน์ ตามการออกหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) ฉบับที่ 2540/2510 ในปี พ.ศ. 2510 ผ่านการแสดงออกแห่งสิทธิของตนเองเป็น “ปฏิบัติการแห่งสิทธิ” โดยการแสดงออกผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นไปเพื่อการปกป้องผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ยึดหลักการต่อสู้แบบ “อหิงสา สันติวิธี” ที่เน้นการให้ข้อมูล การเจรจา สร้างความเข้าใจกับทุกฝ่าย ผ่านข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าและรวบรวมด้วยกระบวนการวิจัยไต่ถามในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่า ทั้งในด้านผลผลิตที่เกิดจากป่าและมูลค่าในด้านอื่น ๆ ที่ได้รับจากป่าชุ่มน้ำบุญเรืองแห่งนี้ มีการทำงานในเชิงรุกด้วยการส่งตัวแทนเข้าร่วมในเวทีเสวนา การรวมกลุ่มยื่นหนังสือเรียกร้อง ตลอดจนการชี้แจงข้อเท็จจริงต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อการทบทวนนโยบายที่กำลังส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรและวิถี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดสิทธิชุมชน ตามที่บรรคักดี อูวรรณโณ (2545) อธิบายความหมายของสิทธิชุมชน ว่าเป็นสิทธิที่ชุมชนจะสามารถจัดการใช้ประโยชน์และมีหน้าที่ในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงในสังคมไทย โดยแสดงออกมาทางจารีตประเพณีที่สืบทอดกันมาจนทุกวันนี้ในรูปขององค์กรเหมือนฝ่าย หรือองค์กรป่าชุมชน เป็นต้น รวมถึง อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) ที่อธิบายเพิ่มเติมว่า สิทธิชุมชนเป็นเสมือนคุณค่าที่ยอมรับสิทธิของกลุ่มชนใด ๆ ก็ตามในสังคมว่าจะไม่ถูกกีดกันออกไปจากการมีส่วนร่วมในอำนาจต่าง ๆ ของสังคมอย่างไม่เป็นธรรมนั่นก็คือการเคารพในการปฏิบัติต่อทุกกลุ่มชนอย่างเท่าเทียม และเมื่อเกิดกรณีของการ กีดกันกลุ่มชนใดขึ้นกลุ่มชนนั้นก็จะต่อสู้เพื่อให้สิทธิแก่กลุ่มของตนที่ถูกกีดกันได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดสถานภาพตนเองแทนที่จะให้ผู้อื่นมากำหนดสถานะและบทบาทให้ นอกจากนี้ยังพบว่า การรวมตัวของชุมชนจนก่อให้เกิด “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” ภายในชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง ส่งผลให้เกิดการส่งเสริมและสร้างชุมชนสังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น มีการพัฒนาศักยภาพของชุมชน จัดสร้างผู้นำที่นอกเหนือจาก กลไกรัฐ ชุมชนกับภาคีเครือข่ายร่วมกันสร้างองค์ความรู้ของชุมชนเพื่อใช้ในการเป็นฐานข้อมูลตั้งรับต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเข้ามา ชุมชนมีการสร้างความเข้มแข็งในสายธารขบวนการประชาชนเพื่อการปกป้องฐานทรัพยากรและวิถีชุมชนด้วยการเสวนาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างชุมชน นักวิชาการ และบุคคลภายนอกอยู่เสมอ การปลูกไร่ชุมชนให้ตระหนักถึงสิทธิและอำนาจของประชาชน ตลอดจนการแสวงหาแนวร่วมและการสื่อสารสาธารณะอย่างสม่ำเสมอ พร้อม ๆ กับการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ผ่านกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมของชุมชน เหล่านี้เป็นขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อการปกป้องพื้นที่ชุมชนด้วยการสานพลังสร้างความร่วมมือของประชาชน พลเมืองและประชาสังคม ผ่านการเคลื่อนไหวติดตาม เฝ้าระวังต่อการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มทุนอย่างเป็นปฏิบัติการที่เข้มข้นที่เป็นมากกว่าการคัดค้านเดินขบวนในมายาคติแบบเดิม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามที่ วรรณิการ์ ภูมิวงศ์พิทักษ์ (2540) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน ไว้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนหมายถึง “กระบวนการที่ประชาชน ไม่ว่าจะเป็นปัจเจกบุคคลหรือ กลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการดำเนินงาน โดยการร่วมคิด ร่วมลงมือ ปฏิบัติ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ และร่วมในการติดตามประเมินผล” รวมถึง ชนิษฐา ศรีนนท์ (2544) ที่ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนว่าหมายถึง “การสร้างประชาธิปไตย คือ อำนาจแห่งการกำหนดการพัฒนาให้แก่ประชาชน ในกระบวนการนี้อย่างน้อยที่สุดประชาชนต้องมีการกำหนด วางแผน และดำเนินการในเรื่องทั้งปวงอันมีผลต่อการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ และอนาคตของพวกเขาซึ่งจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อประชาชนได้อำนาจ ได้ทรัพยากรของพวกเขา กลับคืนมา และนั่นย่อมหมายถึง กระบวนการทางประชาธิปไตยและการปกครองตนเอง”

องค์ความรู้ใหม่

อาจกล่าวได้ว่าประชาสังคมที่เกิดขึ้นกลางผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองนี้เป็นการตอกย้ำทฤษฎีประชาสังคมที่มีความหมายถึงการรวมกลุ่มของปัจเจกชนที่แยกออกจากภาคเอกชน เป็นภาคส่วนที่ 3 เป็นส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐที่ดำเนินงานโดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย และไม่ใช่ภาครัฐกิจที่ดำเนินงานโดยมุ่งหวังผลกำไรเป็นสำคัญ โดยอยู่กึ่งกลางระหว่างรัฐและกลุ่มทุนเอกชน ที่เรียกว่า Mediating Structure โดยอยู่ในฐานะที่เป็นพื้นที่อิสระ ที่ไม่ใช่ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน เป็นพื้นที่ใหม่เรียกว่า “ภาคประชาสังคม” เป็นอาณาบริเวณ (realm) ที่มีการจัดตั้งขึ้นของชีวิตทางสังคมที่มีลักษณะเป็นอาสาสมัคร มีการเติบโตอย่างเป็นอิสระจากรัฐและกลุ่มทุน กล่าวคือ ไม่อยู่ภายใต้ถูกกดดันอำนาจอิทธิพล บีบบังคับด้วยกฎหมาย หรือการล่อลวงด้วยผลประโยชน์ตอบแทนจากรัฐและกลุ่มทุนที่พยายามหุบยื่นให้ โดยชุมชนมีความ

พยายามที่จะจัดวางความสัมพันธ์และฐานะตำแหน่งของภาคประชาสังคมนี้ให้อยู่ในที่ถูกที่ควร ด้วยการอาศัยกลไกการดำเนินงานแบบเครือข่ายเพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรอง เสริมสร้างพลังเสียงของชุมชนให้มีพลังมากพอที่จะดึงให้ภาครัฐและกลุ่มทุนให้มาสนใจรับฟัง แทนการพึ่งพิงที่อยู่ที่อยู่ในลักษณะการขึ้นต่อรัฐไปเรื่อย ๆ ซึ่งไม่ใช่วิธีที่จะทำให้ชุมชนสัมฤทธิ์ผลในเป้าหมายที่ต้องการที่หมายถึงการอยู่รอดปลอดภัยของผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองจากทั้งรัฐและกลุ่มทุน ประชาสังคมบ้านบุญเรืองอาศัยการปรับความสัมพันธ์ หรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอำนาจ ผ่านการเรียนรู้การเคลื่อนไหวผ่านบทบาทใหม่ ๆ เพื่อการปรับสมดุลอำนาจระหว่างชุมชนกับรัฐและทุน ผ่านสิ่งที่จะทำให้ความชอบธรรมแก่ชุมชน ทั้งในระบบกฎหมายที่มีอยู่ เช่น สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญ ที่นับว่าเป็นความฉลาดของชุมชนที่ต่อยอดเรื่องของสิทธิ ด้วยสิทธิชุมชนเป็นคำที่อยู่ในรัฐธรรมนูญ มีฐานทางกฎหมายรองรับ เป็นภาษากฎหมายที่ทั้งภาครัฐและกลุ่มทุนก็เข้าใจและใช้ภาษานี้ แต่ชุมชนได้ใช้คำนี้ในแง่ภูมิที่สามารถเอื้อประโยชน์ให้แก่ชุมชนเอง กล่าวคือเอาภาษาที่รัฐและทุนชอบใช้นั่นคือ “กฎหมาย” มาเพิ่มอำนาจให้กับชุมชนอย่างชาญฉลาด เพื่อสร้างการ “ปรับสร้างดุลยภาพเพื่อการอยู่ร่วมกับรัฐและทุนอย่างมีตัวตน” ผ่านการเป็นภาคส่วนที่ 3 เป็นตัวแสดงหนึ่งในเกมในเรื่องของส่วนแบ่งทางอำนาจ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ได้หมายความว่า ประชาสังคมนี้จะมีศักยภาพในการจำกัดอำนาจรัฐ หรือการหักล้างทำลายกลุ่มทุน แต่กลับทำหน้าที่เป็นพื้นที่ตรงกลาง (intermediary entity) ระหว่างพื้นที่ของเอกชนและภาครัฐ เป็นพื้นที่เชื่อมระหว่างประชาชนกับภาครัฐกิจเอกชนและภาครัฐ อยู่ภายใต้เงื่อนไขการยอมรับการมีอยู่ของรัฐและทุน เป็นพื้นที่สำหรับให้ความชอบธรรมแก่หน่วยงานภาครัฐและกลุ่มทุนที่กระทำการอยู่บนพื้นฐานของหลักนิติธรรมและเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยรวมเป็นความต้องการอยู่ร่วมกับรัฐและทุนที่ผ่านการใช้เครื่องมือ “วัฒนธรรมชุมชน” และเครื่องมือต่าง ๆ ผ่านรูปแบบกลไกสมัยใหม่ สร้างการเรียนรู้ภายใน การใช้กลไกการดำเนินงานแบบเครือข่าย บนการยอมรับของตัวแสดงเดิมคือรัฐและทุน บนฐานความชอบธรรมของคำว่า “สิทธิชุมชน” อาศัยความเชี่ยวชาญในฐานะที่ชุมชนเป็นเจ้าของพื้นที่ ประกอบกับการผลักดันและการหนุนเสริมจากเหล่าภาคีเครือข่ายในหลากหลายแขนง ที่ส่งผลให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และตกผลึกองค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ จากการที่ชุมชนได้ศึกษาและวิจัยร่วมกับภาคีเครือข่าย ช่วยให้ชุมชนสามารถบอกเล่าเรื่องราวและความสำคัญในแง่มุมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอัตวิสัยชุมชนที่พึ่งพิงผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรืองได้เป็นอย่างดีที่สุด ในการแสวงหาจุดร่วมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ หรือระหว่างชุมชนกับกลุ่มทุนในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากร เพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมถึงเพื่อให้พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองของชุมชนยังคงอยู่เป็นฐานทรัพยากรและวิถีชุมชนต่อไป

สรุปผลการวิจัย

โครงสร้างและกระบวนการสร้างประชาสังคมโดยชุมชน เป็นการรวมกลุ่มชุมชนในพื้นที่เพื่อการปกป้องพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนร่วมกัน ประกอบด้วยชุมชนทั้งสิ้น 5 หมู่บ้าน คิดเป็นจำนวนประชากรรวม 3,594 คนโดยมีการจัดตั้งกลุ่มชุมชนในชื่อ “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” และการเข้าเป็นสมาชิกของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง ที่ส่งผลให้มีจำนวนสมาชิกที่เพิ่มมากขึ้น โดยมีลักษณะของสมาชิกที่เป็นองค์กรหรือหน่วยงานเพิ่มมากขึ้น สามารถจัดแบ่งเป็นสมาชิก 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่มชุมชนในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง, กลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และกลุ่มสถาบันการศึกษา - นักวิชาการ รวมทั้งสิ้น 17 องค์กร อาศัยความสัมพันธ์ตามวิถีชาวบ้านที่จะรักษาผืนป่าชุ่มน้ำของชุมชนไว้ดังที่ชุมชนได้ร่วมกันปกป้องและร่วมกันรักษาสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีส่วนเพิ่มเติมเข้ามาช่วยเหลือและสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายกลุ่มองค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนา เอกชน (NGOs) ตลอดจน กลุ่มสถาบันการศึกษา - นักวิชาการ นำโดยสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง กองเลขาฯการลุ่มน้ำอิง และเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ล้านนา เข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาในการวางแผนยุทธศาสตร์การ ดำเนินงานการขับเคลื่อนการปกป้องพื้นที่ชุมชนภายใต้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง และมีกองงานเลขาฯ ของสภาประชาชนลุ่มน้ำอิง เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานและจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนยุทธศาสตร์ทางกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง และเพื่อส่งเสริมความรู้ด้านภูมิปัญญาของท้องถิ่น ส่งผลให้คุณค่าองค์ความรู้ของชุมชนมีความเชื่อถือได้มากขึ้น โดยเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของประชาสังคมครั้งนี้ คือการร่วมกันปกป้องพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชนผ่านการร่วมกันปกป้องและรักษาสิทธิของชุมชนในเรื่องหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) เพื่อป้องกันการนำพื้นที่ป่าชุ่มน้ำอันเป็นฐานทรัพยากรของชุมชนไปใช้ใน

วัตถุประสงค์อื่น และนอกจากนี้ชุมชนยังได้กำหนดเป้าหมายรอง คือมีแนวทางในการยกระดับพื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง เพื่อการปกป้องคุ้มครองพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนได้ต่อไปในระยะยาว ให้ผืนป่ามีความยั่งยืน เอื้อต่อการพัฒนาความเป็นอยู่ เศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น โดยการกำหนดเป้าหมายรองไว้ 3 ประการ ได้แก่ การยกระดับและสร้างรูปธรรมการจัดการพื้นที่ป่าชุ่มน้ำอย่างมีส่วนร่วม, การพัฒนาเชื่อมโยงเครือข่ายป่าชุ่มน้ำ และเครือข่ายชุมชนในลุ่มน้ำอิง, และ การขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

โดยในกระบวนการสร้างประชาสังคมในครั้งนี้ ชุมชนได้อาศัยแกนหลักสำคัญที่ถือว่าเป็น “ฐานวัฒนธรรมชุมชน” อันได้แก่ การสร้างความเข้าใจและการรับรู้ร่วมกันที่เกิดจากความสัมพันธ์อันดี รวมถึงการที่ชุมชนร่วมกันเรียนรู้และลงมือศึกษาพื้นที่ป่าชุ่มน้ำของชุมชนเองกับภาคีเครือข่ายในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่า เป็นจุดที่ทำให้ชุมชนและภาคีที่มาประชาสังคมกันสามารถรับรู้และเข้าใจร่วมกันได้ในประเด็นต่าง ๆ อีกทั้งยังใช้การสื่อสารออนไลน์ในการสื่อสาร และการใช้สื่อมวลชนกระแสหลักเข้ามาทำหน้าที่สื่อสารต่อสังคมสาธารณะ อาศัยขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ผ่านกระบวนการสร้างประชาสังคมผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายที่ต้องการรักษาผืนป่าให้ดำรงคงอยู่ต่อไป เช่น การบวชป่า การปล่อยปลา การสืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น รวมถึงการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจและระดมทรัพยากรที่ชุมชนอาศัยการร่วมกันระดมทุนทรัพย์ รวมถึงการระดมทรัพยากรในส่วนอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากเงินตรา เช่น การระดม กำลังคน ภาคีเครือข่าย องค์ความรู้ในด้านต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนข้อมูลสถานการณ์และปัญหาต่าง ๆ กับสังคมอื่น ๆ ที่มีปัญหาคล้ายคลึงกัน

บทบาทของประชาสังคมในการต่อรองอำนาจรัฐและทุน ชุมชนอาศัย “หลักสิทธิชุมชน” และการยึดหลักตามบทกฎหมายที่พื้นที่ป่าแห่งนี้ได้รับการออกหนังสือสำคัญที่หลวง (นสล.) ฉบับที่ 2540/2510 ในปี พ.ศ. 2510 ให้เป็นทำเลเลี้ยงสัตว์สาธารณะประโยชน์ผ่านการแสดงออกแห่งสิทธิของตนเอง หรือเรียกว่า “ปฏิบัติการแห่งสิทธิ” ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ โดยยึดหลักการต่อสู้แบบ “อหิงสา สันติวิธี” ที่เน้นการให้ข้อมูล การเจรจา สร้างความเข้าใจกับทุกฝ่ายผ่านข้อมูลที่ได้รับการทำวิจัยไต่สวนในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับป่า สามารถจำแนกบทบาทออกเป็น 3 ประเด็น ดังนี้ 1) บทบาทการเคลื่อนไหวร้องทุกข์ต่อภาครัฐของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง โดยชุมชนได้แสดงเจตนารมณ์ที่ชัดเจนว่าชุมชนไม่ต้องการให้นำพื้นที่ป่าชุมชนไปเปลี่ยนแปลงเป็นนิคมอุตสาหกรรม ผ่านการร่วมกันขึ้นป้าย “ไม่เอานิคมอุตสาหกรรม” ในพื้นที่ชุมชน รวมถึงปรากฏการณ์ “เสื้อเขียว” ที่คนบุญเรืองร่วมกันสวมใส่เสื้อเขียวที่สกรีนข้อความ “ไม่เอานิคมอุตสาหกรรม” ในเข้าร่วมเวทีประชาคมเพื่อให้ข้อมูลฯ อาศัยการส่งหนังสือร้องทุกข์ถึงกรรมการสิทธิมนุษยชน และการได้เข้าพบคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเพื่อชี้แจงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น รวมถึงการยื่นแถลงการณ์ของกลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง และสภาประชาชนลุ่มน้ำอิงต่อนายอำเภอเชียงของสื่อมวลชน ตัวแทนจังหวัดเชียงราย โยธาธิการและผังเมืองจังหวัดเชียงราย เพื่อยุติการนำพื้นที่ป่าของชุมชนไปใช้ในวัตถุประสงค์อื่น 2) บทบาทการติดตามและเฝ้าระวังต่อการดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐและทุนในการรุกคืบเข้ามาในพื้นที่ของชุมชน โดยชุมชนอาศัยการรวมตัวก่อตั้ง “กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรือง” ที่มีการสื่อสารระหว่างคนในชุมชนและบุคคลภายนอกอย่างสม่ำเสมอ การจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ดิน น้ำ ป่า ผ่านกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมของชุมชน เช่น การบวชป่า ปล่อยปลา สืบชะตาแม่น้ำ และมีเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นระหว่างชุมชน นักวิชาการ ในการดูแลรักษาป่า เพื่อใช้ในการเป็นฐานข้อมูลตั้งรับต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่จะเข้ามา ชุมชนได้อาศัยการสื่อสารแลกเปลี่ยนกับบุคคลภายนอกด้วยการแลกเปลี่ยนสถานการณ์ในเวทีเสวนาต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลภายนอกได้รู้จักป่าชุ่มน้ำบุญเรืองมากขึ้น และ 3) บทบาทการเบียดแย่งพื้นที่ในกระบวนการการใช้อำนาจเพื่อการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน อาศัยการสื่อสารเจตนารมณ์ของชุมชนที่ต้องการปกป้องผืนป่าชุ่มน้ำที่ชุมชนได้ร่วมกันปกป้องรักษามาตั้งแต่บรรพบุรุษ ตลอดจนการนำเสนอข้อมูลความอุดมสมบูรณ์ด้านพืชและสัตว์ของป่าชุ่มน้ำบุญเรือง ข้อมูลคุณค่าและความหลากหลายทางชีวภาพของป่าบุญเรืองต่อผู้ที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงในการดำเนินการจัดหาที่ดินเพื่อดำเนินการตามแผนนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ อาทิ ผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย นายอำเภอเชียงของ และผู้แทนหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัด เพื่อกำหนดตัดสินใจยกเลิกในการใช้พื้นที่ป่าชุ่มน้ำบุญเรืองในการพัฒนาเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมและมหาวิทยาลัย ตามแผนนโยบายการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ ตลอดจนการรณรงค์ สื่อสารผ่านสื่อสาธารณะ และการนำเสนอแลกเปลี่ยนข้อมูลผ่านเวทีต่าง ๆ ทั้งระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ ทำให้เกิดกระแสความเข้าใจป่าชุ่มน้ำอย่างเป็นวงกว้าง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานภาครัฐ เพื่อความสอดคล้องกับอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของสังคมท้องถิ่น มีความเหมาะสมกับฐานวัฒนธรรมชุมชน ต่อการกำหนดนโยบายของหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจและสังคม หน่วยงานภาครัฐควรโดยบูรณาการความร่วมมือจากภาคส่วนที่สาม อันได้แก่ “ภาคประชาสังคม” ในฐานะที่เป็นเจ้าของพื้นที่ที่มีความรู้และเข้าใจในฐานทรัพยากรเป็นอย่างดีด้วยในฐานะผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการพัฒนานั้นด้วย เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่สัมพันธ์กับวิถีวัฒนธรรมชุมชน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่มั่นคงยืนยาวต่อไป

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมระหว่างรัฐและชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อย่างยั่งยืน อาทิเช่น ในการส่งเสริมและการพัฒนาสินค้า การแปรรูป ผลผลิตจากการพึ่งพิงผืนป่าชุ่มน้ำบุญเรือง เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- ชนิษฐา ศรีนนท์. (2544). *การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนย่อยต่อการวางแผนพัฒนา เทศบาลนครนนทบุรี*. (รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา).
- ฐิติพันธ์ พัฒนมงคล. (2563). ป่าชุ่มน้ำบุญเรือง จากเขตเศรษฐกิจพิเศษ สุราษฎร์ Equator Prize. สัมภาษณ์. 5 มิถุนายน.
- บรรศักดิ์ อูวรรณโณ. (2545). *การสร้างธรรมาภิบาล (good governance) ในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ประภาส ปินตบแต่ง. (2552). *การเมืองบนท้องถนน ภาคประชาชน/ประชาสังคม บนเส้นทางการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยไทย*. สืบค้น 17 ธันวาคม 2563. จาก <https://waymagazine.org/prapart-pintobtang-interview/>.
- วชิราพร ด่านศรีบุรณ์ และ ภนิดา พรหมประกาย. (2560). *คุณค่าพื้นที่บุญเรือง* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วรรณิการ์ ภูมิวงศ์พิทักษ์. (2540). *ปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการครอบครัวและชุมชนพัฒนา : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนดวงแขเขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร*. (สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์).
- เวชกา เสวครบุรี. (2554). *โครงการวิจัยแนวทางการฟื้นฟูและสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชาวกะเหรี่ยงบ้านไร่ป่า ตำบลห้วยเขย่ง อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี*. กาญจนบุรี: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดกาญจนบุรี.
- ศรัณยู หมั่นทรัพย์. (2562). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนากลไกสนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองสายพันธุ์ใหม่ในยุคดิจิทัล*. กรุงเทพฯ: สำนักส่งเสริมการเมืองภาคพลเมือง สถาบันพระปกเกล้า.
- สภาประชาชนลุ่มน้ำอิง. (2563). *คุณค่าและความสำคัญของป่าชุ่มน้ำบ้านบุญเรือง*. สืบค้น 15 กันยายน 2563. จาก <http://www.ingcouncil.org/index.php/hidemenu-sez/8-boonroung-wetland>.
- สมบูรณ์ คำแหง. (2561). *สภาประชาชนภาคใต้ ความท้าทายของภาคประชาสังคมในยุคเปลี่ยนผ่านของการเมืองปัจจุบัน หนังสือการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยในบทเรียนและประสบการณ์ของภาคประชาสังคม*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ (9) ประเด็น เขตเศรษฐกิจพิเศษ (พ.ศ. 2561-2580)*. สืบค้น 11 มกราคม 2563. จาก <http://plan.bru.ac.th/ยุทธศาสตร์ชาติ-20-ปี-พ-ศ-2561-2580/>.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). *มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2550). *การเมืองของพลเมือง: สู่สหัสวรรษใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: คปไฟ.

RECOFTC ประเทศไทย. (2563). กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรื่องจากประเทศไทยได้รับรางวัลสิ่งแวดล้อมระดับโลก Equator Prize ประจำปี 2563. สืบค้น 5 มิถุนายน 2563. จาก <https://www.recoftc.org/thailand/news/กลุ่มอนุรักษ์ป่าบุญเรื่องจากประเทศไทยได้รับรางวัลสิ่งแวดล้อมระดับโลก-equator-prize-ประจำปี-2563>.